

Korányi Tamás

Három nővér – és sok minden más...

Tavasz, 2000

„Hogyan képes valaki élni, ha
nincsen előtte valami ismeretlen”

René Char

Pierre Boulez idézte költőbarátját a fenti sorokkal, amikor 75. születésnapján arra kérték: magyarázza meg, mi a kortárs zene. A zeneszerző így válaszolt: „Ha egy zenét szavakkal pontosan le lehet írni, akkor azt már szükségtelen meghallgatni. Titokzatos dolog ez, azon múlik, hogy valaki érzi-e vagy nem érzi a zenét a zenében. Bizonyos szakmai dolgok persze megbeszélhetők, de olykor sokkalta izgalmasabb egy-egy zenei kommentár egy költőtől. A költő valamiképpen másik világban él, így válik arra képessé, hogy hirtelen, határozott fény származzék tőle. Baudelaire Wagnerrel foglalkozó írásai számomra érdekesebbek, mint az egész Wagner-irodalom”. És aztán: „A zene megismeréséhez idő kell, sok idő kell, s nem megy erőfeszítés nélkül. Amire csak néhány percet áldozunk, azt általában elfelejtjük. Vagyis egy labirintus sokkal izgalmasabb, mint egy sima, áttekinthető táj.” Miért gondolják sokan – kérdezte Daniel Barenboim Pierre Boulezt –, hogy a huszadik század második felének minden zenéje egyforma? *Miért allergiásak* sokan a kortárs zenére? „Mert nem hallgatnak elég mai zenét! – válaszolt Boulez – Alig van érintkezésük a kortárs zenével. Először azt mondják: ez a zenei nyelv nem fejez ki semmit. Hát persze, hiszen nem ismerik. Azt sem tudják, mit akar egyáltalán kifejezni ez a zene. És kész az ítélet: nem tetszik...”

Ez a roppant egyszerű eszmefuttatás tökéletesen illik hazai zenei ízlésünk állapotaira, amit még az tesz szomorúbbá, hogy zenei szakembereink, zenészeink, kritikusaink és „esztétáink” zömének zenei ízlése semmiben sem különbözik az ízlésbeli közállapotoktól. És ennek egyik oka: nem hajlandók a kortárs zene megismeréséhez szükséges erőfeszítésekre. Viszont ítéleteik megfellebbezhetetlenek, vagy kultur-politikusak. „Az biztos – mondta Ligeti György –, hogy a huszadik század második felének két nagy társadalmi rendszere, a szocializmus és a kapitalizmus nem kedvez az igazán értékes művészetnek.” A rendszerváltás első pillanataiban azt hittük, hogy megváltozik a helyzet, hiszen az ízlést korábban gúzsba kötötte a politika. Kiderült, hogy a politika – suttyomban – valósággal jól jött a rossz ízlésnek. A diktatórikus kultúrpolitika nyomán diktatórikus rosszízlés maradt. És kis tudással, kevés ismerettel alakított előítéletes vélemények...

Vagyis: nem sok változott!

A *Három nővér* Eötvös Péter operája – Lyonból indult. Az ősbemutató tényleg tökéletesnek volt mondható. Magam csak videofelvételen láthattam, de úgy is átütő hatása volt. A nagy ötlet, a női szerepek kontratenorokkal való megszólaltatása, a színház jelzéseinek a realitástól elszakadó szimbólumokká emelkedése, a japán No-színház elemeinek megvalósítása a szereplők mozdulataiban, a színpadképben mind-mind óriási súlyúvá növesztette a valóban

Eötvös Péter: Három nővér, Lyon, bemutató

zseniális zene hatását. Zene és szöveg, játék és kép egyaránt az élet paradox lehetetlenségét és szürreális lehetőségeinek s kifejezését szolgálta. Ki kell mondani a szomorú ítéletet: a budapesti előadásban a zenén kívül nem maradt semmi, a színházi megjelenítés olcsóvá silányult, operettszintűvé változott, egyszerűen nevetségessé lett! És ezúttal semmi értelmét nem látom, hogy az egyes szereplőket külön-külön méltassam vagy marasztaljam. Az éneken kívül csak a szövegmondás ment rosszabbul, gyenge önképzőköri szinten mozgott az egész. Pedig ezt a nagyszerű művet nem szabad olcsóvá silányítani. Akkor sem, ha a szerző nem tiltakozott, hanem részt vett a budapesti előadás megvalósításában. A magam részéről elképedtem, amikor az előadás valamiféle hangmontázzsal indult, még a zene megszólalása előtt szirénázó mentők vagy tűzoltók hangjai süvöltének, áthúz egy repülőgép hangja a színen stb. A rádiós kelléktárban régóta porosodnak – hála istennek! – a szélgépek és viharketyerék, általában tudjuk, hogy természetes eszközök nevetségessé hatást eredményeznek egy-egy mai hangdarab kíséretében. Akkor is tudom, hogy a csehovi koncepció az újabb századfordulón is érvényes, ha erre didaktikusan nem hívja föl a figyelmet az előadás. Viszont nagyon örültem annak, amit az egyik énekes, Gulyás Dénes mondott egy rádióinterjúban: a mai szerzők „igenis írnak énekelhető zenét, legfeljebb nehezen lehet megtanulni, nehezen lehet leénekelni, de hát az, hogy valamit nehezen lehet megcsinálni, nem azt jelenti, hogy el kellene fordulnunk tőle... Ezek a szerzők értnek az énekhanghoz, végleteket leírnak ugyan, de ez az előadás érdekében születik. Mozartot, Verdit szinte le lehet blattolni, ezeket a zenéket nem. Az ember küzdeni kezd vele, s emiatt gondolják, hogy nem énekelhetők. Igenis énekelhetők, csak nehezen tanulhatók.” Vagyis az énekes éppúgy „viszonyul” a zenéhez, mint a közönség. Ha megismeri, ha megtanulja, akkor érti is.

Üdülés volt hallgatni a rádióban Reinbert de Leeuw szavait a vele készített interjúban: „Ha egy mű meghallgatása után, úgy érzem, megváltozott, amit korábban a zenéről gondoltam, akkor valami szép dolog történt.” Az viszont meghökkentő ügykezelés, hogy arról egy árva szó sem esett, voltaképpen miért volt Budapesten április 8-án a kitűnő holland karmester. Hát a Fesztiválzenekart vezényelte, két Kagel és két Riehm kompozíciót adtak elő. Az interjú után aztán Stravinsky *Miséjéből* hallhattunk 82 másodpercnyit, de ez a mű sehol sem hangzott el, igaz a lemezen de Leeuw vezényelte... Ezt azért érdemes szövéni, mert nem tudom elképzelni, hogy ilyen lekezelés megengedhető lenne!

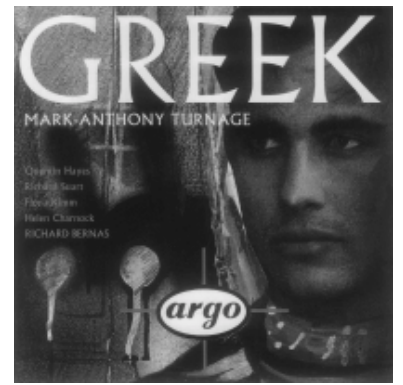
Mindig bosszant, ha egy kortárs zeneszerzőt, akit a hazai közönség – és nem is a saját hibájából – egyáltalán nem ismerhet, egyetlen műve alapján tángálnak el. Különösen az ilyes jelzők andalítanak el: tökéletesen jelentéktelen, színtelen-szagtalan, noha nem kínos, bosszantó... Ember legyen a talpán, aki akár megközelítő fogalmat alkothat a szerzőről, ha ennyit hall róla mindössze. A negyvenéves angol zeneszerzőről, Mark-Anthony Turnage-ról van szó. *Csendes városok* című művét a BBC szimfonikus zenekara mutatta be az Erkel Színházban április 3-án. Meglehet nem a legjobb műve. Meglehet sok utánézés hallható benne. Magam sem rajongok erősen dzsesszes jellegű szerzeményeiért. De még az ilyen kompozícióban is, például a *Blood on the Floor*-ban, vannak igenis sikerült tételek, mint például az *Elégia* vagy a *Félelem előzése*. Aztán meghallgatásra javallanám kritikusainknak akár a *Kai* című csellóversenyét, amelyet Simon Rattle dirigált lemezre. A Steven Berkoff drámája alapján komponált *Görög* című operája 1988-ban a Münchener Biennálén elnyerte a legjobb opera és a legjobb librettó első díját, s igazán tökéletes telitalálat a modern argóban írt Oedipus-dráma operaváltozata.

„A zene megismerésére idő kell, sok idő kell, s nem megy erőfeszítés nélkül” – mondta Pierre Boulez.

Még márciusban a Kongresszusi Központban vezényelt egy koncertet Eötvös Péter. Az 1968-69-ben komponált *Sinfonia*, Luciano Berio műve és a majd három évtizeddel későbbi Eötvös-mű, az *Atlantis* (1995) hangzott el. Berio műve zeneileg és szöveg tekintetében is meghökkentően sokrétű, a hallgató alig képes felfogni: hogyan kerülnek össze a zenei és szövegi idézetek, Mahler, Beethoven, Brahms, Debussy vagy Strauss idézetek, majd egy meditáció Martin Luther King nevében (O King), aztán az antropológus Lévi-Strauss szövegei, Samuel Beckett. Akárcsak Joyce *Finneganjében*, saját szótár készül, s minden egy meghatározott módon kerül feldolgozásra. Ez a „szótár” és ez a „mód” elsősorban Berioé, valamint az, ahogyan ezeket a rétegeket felrakja. Ezzel bizonyos mértékig rokon Eötvös műve, talán ezért került egymás mellé a kettő.

Márciusban a Zeneakadémián volt egy kamarapest *Ligeti György* műveiből. Az első és második vonósnyegyest a Keller Quartet adta elő, és elhangzott az 1982-ben komponált és Brahms emlékének ajánlott *Kürttrió*. „Nem tudom, hogyan fognak reagálni arra, amit írok, és megdöbbenek, amikor epigon darabokkal találkozom... Óvakodjanak az utánzástól, ezt üzenem azoknak, akik megütköztek a *Kürttriómon*” – mondta Ligeti. Monika Lichtenfeld írta 1992-ben erről a műről: „egy táj fényképe, egy tájé, amely időközben a semmibe hullt”.

És végül ismét Pierre Boulezről... Sem a koncertélet, sem a televízió, sem a rádió nem szentel szinte egyetlen percet sem annak, hogy Boulez mégiscsak 75 éves volt márciusban. A német 3SAT például két ízben is megszólította a mestert, aki saját művét is vezényelte, a roppant érdekes *Répons-t* és a *Dialogue*-ot is hallhattuk. Beszélgetését hallhattuk Daniel Barenboimmal, aztán Berg, Debussy és Stravinsky műveket vezényelt. A németek tehát megünnepelték a születésnapot. Még jó, hogy a 3SAT csinált valamit...

Reinbert de Leeuw

Ligeti György: Kürttrió

